

Nem független felek meghatározásának problémái

VÁNDOR CSABA

egyetemi tanársegéd

Széchenyi István Egyetem Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola

Nem független felek absztrakt összefoglaló meghatározása régi vágya a jogalkotásnak, amely a mai napig nem sikerült. A jogviszonyokat meghatározó normák fő szabály szerint önálló, független jogalanyokat feltételeznek. Azonban mindenképpen figyelembe kell venni azt a tényt, hogy a természetes személyek rokoni, érzelmi kapcsolatait, valamint a jogi személyek tulajdonosi, szerződéses kapcsolatait folytán bizonyos körben nem függetlenek egymástól.

Elvárható-e a bírótól, hogy a per során a feleknek a jogviták elbírálásához, a perek tisztességes lefolytatásához fűződő jogát megfelelően érvényre juttassa, amennyiben gyermeke ügyében kellene döntést hoznia? Helyes lenne-e olyan munkahelyteremtő pályázat elnyerése, amely során a tulajdonos egy másik társaságából sikeres pályázat reményében elbocsátott alkalmazottait veszi át, és ugyanazon tevékenység keretében, ugyanazon munkavégzési helyen foglalkoztatja tovább? Ésszerű lenne-e bírságotlani kartellmegállapodás miatt egy személy többségi tulajdonában lévő vállalkozások között létrejött összehangolt magatartást, amelynek során azonos árképzést alkalmaznak?

Fentiekből is látszik, hogy a felek között fennálló kapcsolatoknak jelentőségük van a jogviszonyok szabályozása terén, ezért a megfelelő szabályozás elérése érdekében meg kell határozni azt a kört, akikkel szemben nem beszélhetünk függetlenségről. A feltételek meghatározása szükség szerint a jogalkotó részéről önkényes, hiszen a kapcsolatok sokszínűsége, eltérő természete folytán, más módon való meghatározására aligha mutatkozik egyéb lehetőség.

A természetes személyek egymás közötti kapcsolatainak meghatározása, a függőségi kör körülhatárolása viszonylag stabil, amely a rokoni, érzelmi kapcsolatokon alapul. A Ptk. által megfogalmazott közeli hozzátartozók fogalom¹ a magánjog területén jól alkalmazható, mindenki számára világos rendelkezéseket tartalmaz. Olyan speciális jogviszonyokban, ahol ennek a körnek a kitérítése vagy szűkítése indokolt, külön rendelkezéseket találunk, mint a polgári perrendtartásban is.²

A jogi személyek esetében a kapcsolatok meghatározása sokkal nehezebb. Figyelemmel kell lenni a tulajdonosi viszonyokra, a szavazat számokra, a képviselő, ellenőrző szervek tagjainak kinevezése, irányítása feletti jogosultsá-

¹ A Polgári Törvénykönyvről szóló 1959. évi IV. törvény 685. § b) pont. (Továbbiakban: Ptk.)

² A polgári perrendtartásról szóló 1952. évi III. törvény 13. §(2) bekezdés. A bírák kizárására vonatkozó szabály a hozzátartozók felsorolásából ugyan formálisan kihagyja a bejegyzett élet társat, a mostoha gyermeket illetve mostoha szülőt, azonban ezen szakasz e) pontja kizár mindenkit, akitől az ügy tárgyilagossága megítélése nem várható, ennek megfelelően ezt biztosan a formálisan hiányzó rokonokra és azon túl is alkalmazni kell.

gokra, szerződéses kapcsolatokra, nem utolsó sorban a tagok egymás közötti, illetve a jogi személy tisztviselőivel fennálló rokoni, érzelmi, szerződéses és egyéb befolyásoló kapcsolatokra. A kapcsolatok jellegéből adódik, hogy itt a függetlenséget közvetett kapcsolatok útján is el lehet veszíteni, amely külön szabályozást igényel.

Jelen dolgozat keretében kísérletet kívánok tenni azon szabályok áttekintésére és értékelésére, amelyek azt hivatottak meghatározni, hogy két vagy több gazdasági társaság mikor nem független egymástól.

Általánosságban megállapítható, hogy nem csupán a különböző jogterületek, de alkalmanként jogterületeken belül a különböző jogszabályok is eltérő definíciókat használnak. Vizsgálat tárgyát a társasági jogi „*minősített többséget biztosító befolyás*”³, a versenyjogi „*nem független vállalkozások*”⁴, az adójogi „*kapcsolt vállalkozás*”⁵, a számviteli jogban ismert „*meghatározó befolyás*”⁶, a polgári törvénykönyv által használt „*többségi befolyás és meghatározó befolyás*”⁷, valamint az uniós jogban fontos „*kapcsolt vállalkozás*”,⁸ illetve magyar leképezése, a „*kapcsolódó vállalkozás*”⁹ fogalmak képezik.

A teljeség igénye nélkül kiemelem, hogy minden definíció fontos szerepet tölt be a maga területén. Adójogban a kapcsolt vállalkozás fogalom hivatott többek között megakadályozni, hogy az összefonódott cégek a nyereség átcsoportosításával, áramoltatásával a befizetendő adó mértékét csökkentsék. A társasági jogban meghatározott minősített többséget biztosító befolyás és a hozzá kapcsolódó jogkövetkezmények gátat képeznek a kisebbségi tulajdonosok jogainak csorbítása vagy a hitelezők érdekeinek kijátszásával szemben. A gazdasági társaságok által igénybe vehető pályázati forrásokra való jogosultság esetén a kapcsolt vállalkozás fogalom körébe tartozó társaságok bevételét, átlagos statisztikai létszámát együttesen kell figyelembe venni, amely kihatással lehet a pályázati induláshoz való jogosultsággal is.¹⁰

³ A gazdasági társaságokról szóló 2006. évi IV. törvény 52. § (2) bekezdés (továbbiakban Gt.).

⁴ A tisztességtelen piaci magatartás és a versenykorlátozás tilalmáról szóló 1996. évi LVII. törvény 15. § (1)–(2) és a 23. § (2)–(3) bekezdés (továbbiakban: Tptv.).

⁵ Az adózás rendjéről szóló 2003. évi XCII. törvény 178. § 17. pont, valamint a társasági adóról és az osztalékadóról szóló 1996. évi LXXXI. törvény 4. § 23. pont.

⁶ A számvitelről szóló 2000. évi C. törvény 3. § (2) bekezdés.

⁷ Ptk. 685/B. § (1)–(4) bekezdés.

⁸ A BIZOTTSÁG 800/2008/EK RENDELETE (2008. augusztus 6.) a Szerződés 87. és 88. cikke alkalmazásában a támogatások bizonyos fajtáinak a közös piaccal összeegyeztethetőnek nyilvánításáról 3. cikk (3) bekezdés.

⁹ A kis- és középvállalkozásokról, fejlődésük támogatásáról szóló 2004. évi XXXIV. törvény 4. (3) bekezdés.

¹⁰ Gazdaságfejlesztési Operatív Program RÉSZLETES PÁLYÁZATI ÚTMUTATÓ C.6.1. pontja alapján nem nyújtható támogatás mikrovállalkozásoknak 5000 fő alatti településen. A pályázaton való induláshoz jogosultságot ilyen vállalkozás akkor szerezhet, ha a kapcsolt vállalkozás definíció alapján az átlagos statisztikai létszám vagy árbevétel összeszámítása okán, a többi vállalkozással együtt kisvállalkozásnak minősül.

1. Fogalmak értelmezésének nehézségei

A jogilag szabályozott élethelyzetek bármely területéről elmondható, de a vizsgált területeken kiemelten fontos a jogalanyok részéről az önálló jogértelmezés és jogalkalmazás. A joganyag áttekintése során egyértelműen megállapítható, hogy e fogalmak szélesebb körben lévő önálló jogalkalmazásra alkalmasak.

A kapcsolat fennálltának önálló meghatározását több helyen szerteágazó utaló szabályok révén, illetve új fogalmak bevezetésével nehezítik. Ilyen eset fordul elő az Art., vagy Taotv. „kapcsolt vállalkozás“ fogalmak kialakításánál, ahol az azokban megjelenő Ptk. hivatkozás értelmezése jelent további kihívást, vagy a pályázatok során relevanciával bíró „kapcsolódó vállalkozás“ fogalom esetén alkalmazott „szomszédos piacok” fogalom, amely tovább nehezíti a kapcsolat meghatározhatóságát.

A megfelelő képzettséggel rendelkező jogalkalmazót is megtéveszti, hogy az alkalmazott fogalmak sok esetben ugyanazon elnevezéssel eltérő definíciókat tartalmaznak. A Ptk. „meghatározó befolyás” és a számviteli törvény szerinti „meghatározó befolyás” elnevezésében ugyan azonos, azonban tartalmában jelentősen eltér. Nagyfokú gondosság szükséges, hogy az azonos elnevezés mellett a jogalkalmazó megfelelő tartalmú fogalmat alkalmazzon. Egy jogterületen belül is gyakori a kettős fogalomhasználat, mint a társasági jogban. Elismert vállalatcsoport esetén a társaságok között fennálló meghatározó befolyást a számviteli törvény szerinti értelemben kell megállapítani, míg a saját részvényre vonatkozó szabályok kiterjesztésekor a Ptk. meghatározó befolyás fogalma az irányadó.¹¹

Az adójogban és az uniós támogatások esetén alkalmazott kapcsolt vállalkozás fogalmak is csupán elnevezésben egyeznek meg, amely a gyakorlatban szintén problémákat generál. Uniós pályázat beadásakor a pályázó teljes bizonyító erejű magánokirati formában nyilatkozni köteles a kapcsolt és a partner vállalkozási viszony fennálltáról, amelyet a pályázati anyaghoz mellékelni kell. A gyakorlati problémát az okozza, hogy a közreműködő szervezetek¹² nem adnak felvilágosítást a kapcsolat vállalkozás szerinti minősítésről, csupán tájékoztatást, hogy ennek megítélése a pályázó kötelezettsége és felelőssége, továbbá amennyiben ennek megítélése pályázó számára nehézségekbe ütközik, könyv- vagy adószakértő igénybevételét javasolják. Ez esetben a NAV-tól vagy adószakértőktől kért tájékoztatás az elnevezés azonosságára tekintettel, általában az adójogi kapcsolt vállalkozás fogalomra terjed ki, amely a pályázatokban helytelen nyilatkozatokhoz vezet.

A jogalkalmazást nehezíti továbbá, hogy sok esetben megosztott definíciókról van szó. A versenyjogi „nem független vállalkozások” fogalom a társaságok közötti közvetlen irányítási jogviszonnal határozza meg a kapcsolatot, amelynek tartalmát másik szakasz részletezi. Hasonló kettős fogalomhasználatot

¹¹ Gt. 55. § (1) bekezdés és a Gt. 228. § (1) bekezdése.

¹² Gazdaságfejlesztési Operatív Program (GOP) esetén MAG Zrt.

alkalmaz a Ptk., amikor a „többségi befolyás“ meghatározásaként a szavazatok több mint ötven százalékával, vagy „meghatározó befolyással“ való rendelkezést támasztja feltételként.

A fogalomhasználat problémáit tovább árnyalja az a tény, hogy az egyes területeket szabályozó fogalmak megnevezését más fogalmak csupán jelzőként használják. Versenyjogban a közvetlen irányítás megvalósul, amennyiben a vállalkozás „szerződés alapján jogosult a másik vállalkozás döntéseinek meghatározó befolyásolására“.¹³ Az itt használt meghatározó befolyás alatt nem a Ptk., vagy a számviteli tv. „meghatározó befolyás“ fogalmát kell érteni, csupán a másik vállalkozás döntéseire gyakorolt befolyás nagyságának azonosítására szolgáló mértéket.

Az összetett fogalmak mellett az alkalmazhatóság szempontjából felüldülést jelentenek azon meghatározások, amelyek a függőség létét mindösszesen a szavazati, vagy a tulajdonosi aránytól („partner vállalkozás“, „minősített többséget biztosító befolyás“) teszik függővé. Ezen definíciók jogalkalmazói szemmel megfelelőek, azonban éppen az egyszerűségük miatt problémákat is felvetnek. Fennáll-e a minősített többséget biztosító befolyás abban az esetben, ha az egyébként 60 százalékos szavazati joggal rendelkező tulajdonos, a saját üzletrész miatti szavazatiarány-módosulások alkalmával 75 százalék fölé kerül a legfőbb szervben. A probléma abban áll, hogy a saját üzletrészre vonatkozó elidegenítési kötelezettség megszűnésével formálisan a tulajdonos ugyan 60 százalékos szavazati mértékkel rendelkezik, azonban minden döntés alkalmával 75 százalék feletti szavazatot képes leadni. Álláspontom szerint ilyen esetekben is alkalmazni kellene a minősített többséget biztosító befolyáshoz fűződő jogkövetkezményeket.

2. Fogalmakkal kapcsolatos tartalmi megállapítások

A fogalmak különböző szinteket határoznak meg a függetlenség elvesztésének hataraként. A szabályozott terület specifikumainak megfelelően erősebb, vagy gyengébb kapcsolat meglétéhez kötik a függetlenség elvesztést, és a jogkövetkezmények alkalmazását. A kapcsolat leggyakrabban 25 százalékos („partner vállalkozás“), 50 százalékos („többségi befolyás“) vagy 75 százalékos („minősített többséget biztosító befolyás“) részesedési mértékben vannak megállapítva.

A fogalmak a kapcsolat létrejöttéként meghatározott szint felett minden érintettet be kívánnak vonni a szabályozási körbe, a függőségi viszony meghatározott szintjét – amely általában 50 százalék – meghaladó mérték felett minden befolyásoló tényezőt értékelni kívánnak, és átfogó jelleggel próbálják a lehetséges befolyásoló tényezőket összegyűjteni, amely összetett definíciókat eredményez. A jogi személyek működésére gyakorolt befolyás fentebb említett összetett volta miatt erre egyszerű fogalom aligha alkotható.

¹³Tptv. 23. § (2) c) pont.

A többségitől eltérő (25%, 75%) kapcsolódási szintet tartalmazó definíciók esetében a szavazati jog, illetve a tulajdoni jog mértékének meghatározása törvény csupán. Ennek indoka, hogy a jogi személyek működésénél alkalmazott többségi elv miatt mindig a többségi befolyás, azaz az 50%-ot meghaladó befolyás elérése a döntő szempont. Amennyiben ennél lazább (25%) vagy szorosabb (75%) kapcsolódási viszonyt is szabályozni kíván a jogalkotó, akkor azt egyszerűen a szavazati vagy tulajdonosi arány meghatározásával teszi.

Különböző megfogalmazásban és eltérő elnevezéssel, de hasonló felépítés keretében három jól elkülönülő elem köré épülnek a fogalmak. Bármelyik fogalmi elem, bármely része megalapozza a függetlenség elvesztését.

Az első és legjobban azonosítható a szavazati és tulajdonosi arány meghatározása (több, mint 25, 50, 75 százalék). A második elem a vezetéssel és az ellenőrzéssel kapcsolatos többségi jogosultságokat foglalja össze, azaz a vezető tisztségviselők vagy felügyelőbizottsági tagok többségének megválasztására, illetve visszahívására való jogosultságot. A harmadik fogalmi elem hivatott arra, hogy a társaságok bonyolult és összetett befolyási rendszerében átfogó jelleggel, általánosan és hézagmentesen meghatározzon minden további kapcsolatot. Ez jelenti a jogalkotó részéről a legnagyobb kihívást, és a jogalkalmazó részéről is ezen szabályok alkalmazása a legnehezebb. A vizsgálódás körébe bevont fogalmak különféle szövegezéssel, de annak a megfogalmazására tesznek kísérletet, hogy valaki szerződés, megállapodás alapján, vagy egyéb módon de facto képes egy jogi személy irányítására.

A fogalmak a közvetlen kapcsolaton kívül a közvetett kapcsolat fennállását is szabályozzák, amely gazdasági társaságok esetén elég gyakori jelenség.

Általánosságban elmondható még, hogy éppen a meghatározott szint feletti átfogó szándékú szabályozás miatt, a definíciók tartalmi értelmezése inkább kiterjesztő.

3. A fogalmak áttekintése és tartalmi analízise után, de lege ferenda javaslatok is megfogalmazhatók

A közvetett befolyás fogalma kizárólag a Ptk-ban van meghatározva,¹⁴ ezért ezen fogalom kollíziójáról nem beszélhetünk. A fogalomhasználat a különböző törvényekben egységes, azonban önálló jogalkalmazói jogértelmezése nehézkes.

A közvetett befolyás számítási módjára tekintettel megtévesztő, a szavazatok szorzataként meghatározott számítási leírás, hiszen a szavazati arányok szorzata alapján kell a befolyást megállapítani. Álláspontom szerint, ezért a közvetett befolyás fogalmi meghatározásának pontosítása indokolt az alábbiak szerint: „A befolyással rendelkezőnek egy jogi személyben a szavazatok több mint ötven százalékával közvetett módon való rendelkezése vagy egy jogi személyben közvetetten fennálló meghatározó befolyásának megállapítása so-

¹⁴ Ptk. 685/B. § (3) bekezdés.

rán a jogi személyben szavazati joggal rendelkező más jogi személyt (köztes vállalkozást) megillető *szavazati arányokat* meg kell szorozni a befolyással rendelkezőnek a köztes vállalkozásban, illetve vállalkozásokban fennálló *szavazati arányaival*,

Adózás területén jelenleg mind az Art-ban, mind a Taotv-ben szerepel a „kapcsolt vállalkozás“ fogalma. A utóbbi időszak jogalkotásának köszönhetően már azonos tartalommal. Megítélésem szerint kizárólag az adózás rendjéről szóló törvényben indokolt a „kapcsolt vállalkozás“ fogalmának szerepeltetése, az adójog területén lévő egyéb jogszabályokban elegendő hivatkozás beépítése. Ezzel elkerülhető lenne, hogy adott szabályozási területen azonos elnevezéssel különböző definíciók nehezítsék az amúgy is összetett, bonyolult szabályozást.

A függetlenség elvesztésének mértékét nem lehet egyetlen definícióval leírni, tekintettel arra, hogy a különböző területeken eltérő mértékű vagy természetű befolyás meghatározása lehet indokolt. Ezen tény ellenére, azonban elérhető az egységes fogalomhasználat kialakítása a normaszövegekben. Ki kell küszöbölni az azonos megnevezésű, de eltérő tartalmú fogalmakat, vagy a fogalmak jelzőként való használatát. Az egységes fogalomhasználat elősegítené a hatékonyabb jogalkalmazást, és megteremtené az alapját a fogalmak kereteit ténylegesen feltáró bírói jogértelmezésnek.

A koherencia szempontjából a leoptimalisabb az volna, ha az adójogi fogalmakhoz hasonlóan minden terület a Ptk. „többségi befolyás“ fogalmából kiindulva határozná meg a nem független felek közötti kapcsolatot. Az esetek többségében elegendő lenne egyszerű utalás a Ptk. szabályaira, azonban – amennyiben szükséges – a Ptk. „többségi befolyás“ szabályaitól való eltérés-ként meghatározva, az adott terület specialitásainak megfogalmazásával is el lehet érni a kapcsolat precíz meghatározását.

A Ptk. kétszintű fogalomhasználata, miszerint a többségi befolyást az 50 százalékos feletti szavazati joggal való rendelkezés és a meghatározó befolyás alapozza meg, szintén átgondolásra érett kérdéskör.

